

Otázky k rozsahu a podobě hradu Skály (Bischofstein)

František Gabriel – Lucie Kursová

Questions of the Size and Form of Skála (Bischofstein) Castle

Abstract: *The Eastern Bohemian Skála Castle located in Adršpach-Teplice Rocks belongs to a wide group of manors with not yet formulated questions. The aims of the paper are both criticism of a few current reconstructions of the manor and raising questions after the relict evaluation.*

Keywords: *Castle – Medieval Period – sandstone – model*

Východočeský hrad, ležící nad „dvorem Skalským“, jak jej označuje A. Sedláček (1995, 67), spojuje literatura s hradem Skály (Kolektiv 1989, 447–448; Sedláček 1995, 67–73; Durdík 1999, 503). Lokalita byla založena na okraji skalního města Jiráskovy skály (k. ú. Skály u Teplíc nad Metují, okr. Náchod). Vedle pojmenování Skály je jí přiřazováno rovněž jméno Katschkestein, Katzenstein (Bernau 1905, 41–46) a v novověku také Bischofstein.

Hrad Skály vstupuje do historického povědomí v roce 1393 predikátem, který užíval patron kostela ve Stárkově, Mathie de Lipa alias de Skala (LC V. 152). Ve funkci patrona jako Mathie dicti Salawa de Lipa residentis in Skal (LC VI. 39) vystupuje znovu v roce 1401, zatímco o čtyři roky později, v roce 1415, jej prameny uvádějí jako Mathie dicti Salawa residentis in Hradek (LC VII. 175), zůstávajícího však patronem téhož kostela. Podle podrženého podacího práva do stárkovského kostela zůstal Matěj majitelem dominia hradu Skály. Jeho nově užitý predikát tak zůstává jednou z nezodpovězených otázek písemných záznamů dynamického systému. A. Sedláček (1995, 69) její objasnění spojil se zbudováním nového hradu Hrádku. Ten však dostupné písemné záznamy, mimo uvedený predikát, na stejném dominiu ani v jeho blízkém okolí neuvádějí. Zřejmě proto autor hrad Hrádek spojil s relikty sídla ležícího jihozápadně od Stárkova nad soutokem Jívky a Bysterského potoka (k. ú. Stárkov, okr. Náchod). Pojmenování Hrádek by tak bylo druhým jménem této lokality, jíž A. Sedláček (1995, 69) přisoudil také jméno Bystrý, připomínané jako jméno zbořeného hradu k roku 1534 (Kolektiv 1998, 59; zdroj informace neveden). Archeologický výzkum Univerzity Hradec Králové (Tichý 1999) však zjistil, že lokalita „... není „Hrádek“ připomínaný roku 1416 (?), ani „Belver“ z roku 1447“. Nalezená keramika datuje osídlení do druhé poloviny třináctého století až na počátek století čtrnáctého. Potvrzuje tak již dříve uvedená konstatování T. Durdíka (1999, 94), že nalezená „... eramika dle J. Čížka dokládá existenci objektu v 13. století“. Vylučuje tak hypotézu A. Sedláčka (1995, 69), neboť v úvahu by mohl připadnout pouze opačný postup osídlení, a sice z lokality Bystrý na hrad Skály. Rovněž sídlo, které leželo na „... okraji nevýrazné ostrožny JV od kostela na parcele č. 128“

ve Stárkově (okr. Náchod; Lochmann 1983, 35), nenabízí svým rozsahem 12×15 m sídlo, které jako hrad Hrádek bylo adekvátní náhradou hradu Skály.

Jasně majetkové poměry neznáme ani před polovinou 15. století. A. Sedláček (1995, 69–70) sice uvádí pro tuto dobu jako majitele hradu Matěje mladšího Salavu, doloženého po 28. květnu 1447, kdy od něho hrady Skály a Belver odkoupila slezská a lužická města a slezská knížata, spolu s dalšími hrady je zbořili a tím ukončili loupění na svých majetcích, avšak majitel hradu Skály se v zápisech uvádí odlišně nebo vůbec ne.¹ Kde získal jméno vlastníka Matěj mladší Salava, to autor neuvádí, nelze však vyloučit, že jej dovozuje z listu, ve kterém se „... zapisuje Matějovi Slawa, řečenému z Lipy, a jeho erbuom, Swétie dwuor a wes kanovnikuow Pražských...“ a v poznámce se uvádí: „Ten w registřík znamenán, a ten okázán od Matěje Mladého Slawy z Lipy“ (AČ I, 532, č. 205). Pro posouzení podoby hradu však není v zápisu nejpodstatnější jméno majitele sídla. Daleko důležitější je zde informace o zničení hradu. Nepochybně zůstává otázkou, jakého rozsahu zničení hradu dosáhlo a jak ovlivnilo velikost jeho hradiště, dispoziční rozvrh a stavbu jednotlivých objektů.

Opravu nebo přestavbu či přístavbu hradu po jeho poškození v roce 1447 nejspíše provedl člen rodu Salavů, který si celé hradní zboží Skály podržel. Teprve od roku 1466 přešla podle A. Sedláčka (1995, 70) majetková držba na majitele z jiných rodů. Za zmínku snad stojí Bartoloměj Minstrberský, za kterého hrad od 21. do 27. srpna roku 1513 neúspěšně dobývalo slezské vojsko.²

Ještě roku 1534 jsou v kupní smlouvě o prodeji panství Janu z Perštejna jmenovány hrady Skály a Ryzemburk odděleně od hradů Adršpachu, Střemene, Bystrého a Červené Hory. Ty uvádí jako zbořené, ale již v roce 1544, kdy panství kupoval Bernart Žehušický z Nestajova, upozorňuje A. Sedláček (1995, 71), odvolávaje se na Desky zemské, že „...i hrad Skalský byl za těchto několik let docela spustl.“ Zda hrad vskutku zpustl v desetiletí mezi roky 1534 a 1544, není zcela jisté. Jeho jmenování mimo hrady zbořené spolu s hradem Ryzmburkem mohlo souviset s užitím jejich jmen pro označení obou panství. Nelze vyloučit, že za sídlo šlechty nesloužil již delší dobu a jeho údržba mohla být opomíjena, nebo plnil pouze funkci obydlí úředníků, kteří odtud panství spravovali. Vyloučit však nelze ani možnost, že chátral zcela opuštěn a ponechán svému osudu, neboť správa obou panství – jak naznačuje zmínka v poznámce A. Sedláčka (1995, 71) o sídle majitelova úředníka Víta – sídlila na Ryzmburku. Pod hradem Skály bylo v poslední čtvrtině 16. století na poplužním dvoře zbudováno nové panské sídlo. V druhé polovině 17. století získalo panství hradecké biskupství, které přineslo novému sídlu pod hradem jméno Bischofstein.

Z informací uložených v dobových písemných záznamech vyplývá, že hrad Skály vznikl v druhé polovině 14. století, někdy před rokem 1395. V roce 1447 jej zbořili epizodičtí majitelé, aby je následně opravil nebo vystavěl majitel staronový, a někdy před rokem 1544 pozbylo sídlo své funkce. Nejasnosti, které do majetkových poměrů a do dějinných událostí feudálního sídla vnášejí odlišné informace, nepředstavují jediné problémy a nevyvolávají všechny otázky, které s hradem souvisejí. Je pochopitelné, že za dobu delší než jedno a půl století pozměnil hrad jak svůj rozsah, tak dispoziční rozvržení zástavby a její podobu. Právě těmto změnám, měnícím podobu hradu, zůstáváme velmi mnoho dlužni (Durdík 1999, 503).

Otázky související se stavební podobou hradu směřují nejprve k jeho rozloze a k jeho vnitřnímu dělení. Druhý komplex otázek směřuje ke komunikačnímu schématu či jeho proměnám. Poslední otázky, kterým se věnujeme, sledují zástavbu a podobu jednotlivých staveb.

Rozsah sídla determinovala především volba jeho staveniště, ležícího na jihozápadním opyši hřebene Jiráskových skal. Hřeben vznikl oddělením okraje křemité, jemno- až hrubozrnné kvádřové pískovcové tabule svrchní křídly Adršpaško-teplických skal, překryté hlinito-kamenitým nepevněným kvarterním sedimentem, nad který vystupují vypreparované pískovcové bloky, pojící se často ve skalní suky. Od Adršpaško-teplických skal je hřeben oddělen v jednom směru údolím

bezejmenného pravobřežního přítoku řeky Metuje a opačným směrem pak údolím s podmáčeným terénem, klesajícím k jihozápadu. Na jeho severním svahu stojí domy vesnice Skály. Pod jihozápadním opyšem vystupuje ze severního úbočí výrazný spočinek. Jeho skály spadají do údolí s bývalým poplužním dvorem, do kterého byl později zakomponován zámek Bischofstein, a se dvěma rybníky, z nichž větší a vzdálenější od zámku jmenují mapy Černé jezírko.

Rozloha hradu, jak poznamenal T. Durdík (1999, 503) ve svém stručném popisu reliktní, je značně nejasná. Může se zdát, že plochu hradiště snadno zjistíme podle stop zástavby – u většiny sídel na pískovcovém podloží jsou dobře patrné vysekáním do skalního podloží. Existuje ovšem problém, který do těchto představ vnáší dva faktory.

První z nich vstupuje na území sídel po jejich opuštění, takže nesouvisí se stavebním vývojem panského sídla, ale mění pouze postupně se rozkládající stavby. Obzvláště výrazně se projevuje na zříceninách, v jejichž blízkosti probíhaly pozdější stavební aktivity, vyžadující těžbu kamene. Ta většinou začala rozebíráním zdiva zřícenin a pokračovala těžbou skalního podloží. Tímto faktorem je postižena převážná většina sídel na pískovcovém podloží³ a poškodil i přírodní tvar západního konce hřebene s hradem Skály. Stejně jako jinde začala těžba nejspíše rozebíráním zdiva hradu, zde pro novostavbu zámku Bischofstein (Bernau 1905, 46), a pokračovala těžbou kamene ze skalních výstupů a odkrytých skalních ploch. Těžbu naznačují jednak rozsáhlé skalní lavice s přímými vodorovnými hranami vystupujícími nad terén, případně patrné z pouhých terénních nerovností, jednak pod svažité terén zahloubené jámy se skalními stěnami na horní hraně a s klesajícími stranami na bocích podle sklonu svahu, dále skalní stěny s ostrými hranami a minimálními stopami zvětrávání a nakonec také zřícené kamenné bloky a balvany, ležící na ploše severního svahu a na opyši. Jedná se o pískovec, který byl vytěžen, avšak k dalšímu zpracování a využití nebyl odvezen. Všechna tato zjištění indikují těžbu lámáním pískovce – ať již podkopem, nebo těžbou z vrchu (Gabriel – Panáček – Podroužek 2011, 415 – 416).

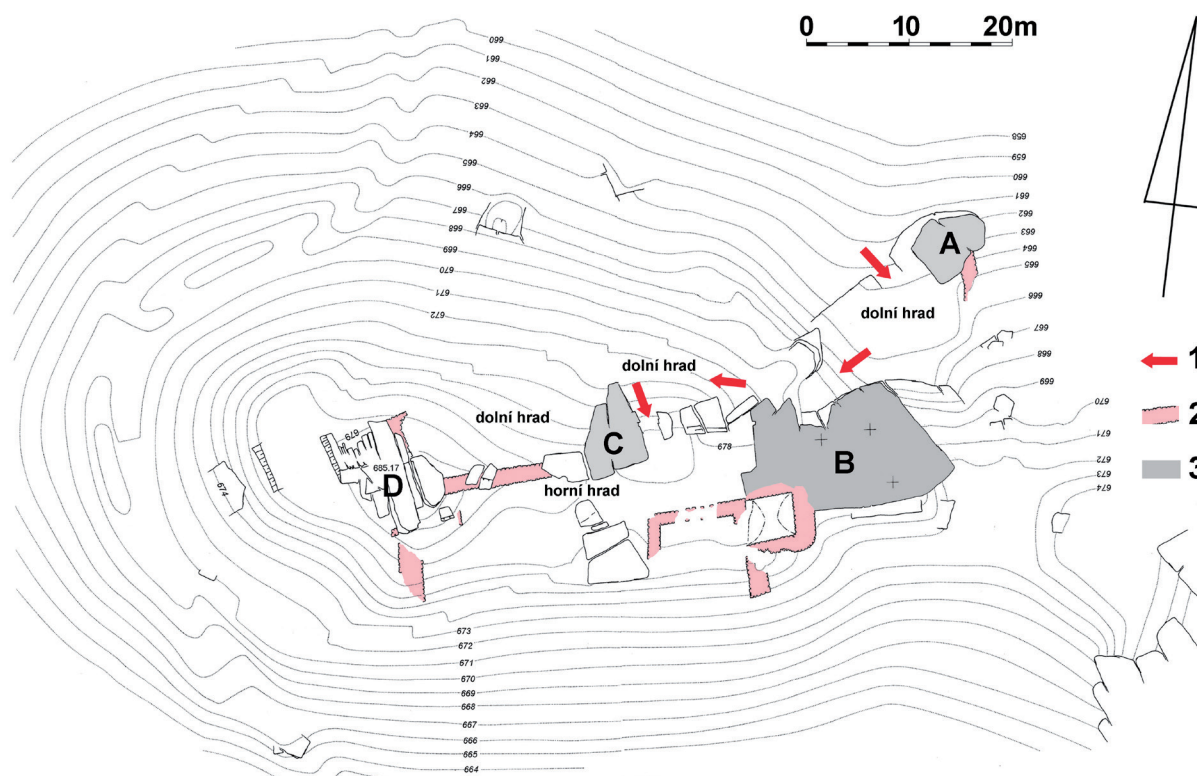
Druhý faktor, měnící podobu středověkých a raně novověkých sídel po jejich zániku, nastoupil v období romantismu a následného turistického ruchu. Do pískovcového podloží zasáhl především sekáním řady kapes, dráží a schodišť pro nové přístupové komunikace a pro osazení jejich zabezpečení. Nejprve se komunikace začaly budovat na lokalitách blízkých novověkým zámeckým sídlům, jejichž majitelé využívali středověká a raně novověká skalní sídla při tvorbě romantických výletních stezek.

Právě stopy a relikty obou faktorů pravděpodobně ovlivnily model hradu, který měl rozměry cca 75×45 m a který představil v plánu T. Durdík (1999, 503, na obr. 1089 podle náčrtu hradu J. Čížka). Využití terénu na celém severním úbočí se však zdá bezdůvodné, stejně jako jeho členění do pěti dílů, v představách tvůrce turistických informačních tabulí ještě zdvojnásobené. Již toto členění hradiště vzbuzuje pochybnosti, neboť u dispozičního typu hradů s palácem jako hlavní obrannou i obytnou stavbou, kam hrad T. Durdík (1999, 503) řadí, převažují jedno- nebo dvojdílné hrady s nečetným přesahem na sídla trojdílná (Durdík – Bolina 2001, 109–113). Již v rovině vymezení hradního jádra postrádáme jednoznačné doklady, neboť záleží mimo jiné i na zástavbě a jejím komunikačním zapojení do hradního organismu. Jak však dále ukážeme, není ani tato otázka na sledované lokalitě bezpečně zodpovězena, a nezbyvá tedy, než rozlohu hradního jádra považovat za jednu z možností rozvržení hradiště, které autor vnitřně rozdělil.

Jako doklad rozsahu svého modelu hradu uvádí T. Durdík (1999, 503) jednotlivé skalní útvary „... které by byly navzájem spojeny umělým ohrazením. Jeho eventuálních stop se však dochovalo velmi málo. Nesporně byla součástí hradu severní, kamennou zdí ohrazená část s cisternou, která nejspíše mohla sloužit jako předhradí. Vlastní hrad na jihozápadě opevňoval příkop, před nímž byl vyhozen val a ještě další čtverhranná baštovitá zemní fortifikace. Na severu byla k vlastnímu hradu

Obr. 1. Hrad Skály (Bischofstein). Objekt o rozloze cca 3,5×3,5 m se stěnami (vznačeny šipkami) vysekanými do skalního podloží severního svahu. Foto L. Kursová. – *Abb. 1.* Burg Skály (Bischofstein). Objekt mit Maßen von ca. 3,5 x 3,5 m mit in den Felsgrund des nördlichen Abhangs gehauenen Wänden (mit Pfeilen gekennzeichnet). Foto L. Kursová.

Obr. 2. Hrad Skály (Bischofstein). Plán hradu zaměřený v roce 2016 F. Gabrielem, L. Kursovou a J. Štefflem. 1: Model vstupu do dolního hradu, pohybu po něm a vstupu do horního hradu. 2: Nadzemní reliktů zdiva. 3: Řez skalními sukly A, B, C (u nižšího suku D je dokumentováno horní plató). Kresba B. Linhartová a M. Cestrová. – *Abb. 2. Burg Skály (Bischofstein). 2016 von F. Gabriel., L. Kursová und J. Šteffl vermessener Plan der Burg. 1: Rekonstruktion des Zugangswegs zur unteren Burg, seines weiteren Verlaufs und des Zugangs zur oberen Burg. 2: Überirdische Mauerreste. 3: Schnitt durch die Felsen A, B, C (vom niedrigeren Fels D ist das obere Plateau dokumentiert). Zeichnung B. Linhartová und M. Cestrová.*

přihrazena menší plocha nejasné funkce.“ Prověřujeme-li však uvedené doklady rekognoskačí v terénu, zjistíme, že převážnou část hypoteticky rekonstruovaných opevnění žádné reliktů ani stopy neobsahují, nebo se nabízí jiná interpretace jejich funkce, která začlenění do struktury hradních staveb zpochybňuje.

Za jeden z krajních bodů rozlohy hradu považuje T. Durdík (1999, 503) cisternu, uváděnou A. Sedláčkem (1995, 67) jako studánku mezi kamením. Interpretaci objektu, který byl vysekán do skalního podloží, měl rozlohu cca 3,5×3,5 m (obr. 1) a částečně se otevíral do severního úbočí hřebene, nelze za zdroj vody pro hrad jednoznačně přijmout. Ani v případě, že bychom připustili výrazné zasypání objektu a pokles hladiny spodní vody, neumíme vysvětlit absenci zjevných stop po těžebním zařízení vodního zdroje na odkrytých stěnách či jeho zástavbě na obvodu vysekaného objektu. Poněkud nelogické je i opakování předpokládané hradby chránící zdroj vody proti hradnímu jádru, stejně jako volba polohy v nejnižší položeném místě hradu, které bylo vystaveno největšímu nebezpečí při dobývání a v době míru vyžadovalo nejobtížnější transport vody k místu její spotřeby. Funkci objektu však lze také snadno přiřadit těžbě stavebního materiálu. Svými rozměry a zahlobením podobné doklady těžby nacházíme v bezprostředním okolí na severním úbočí v dalších dvou případech (obr. 2), vzniklých ovšem odlámaním, nikoliv vysekáním (obr. 3). Je-li naše interpretace správná, pak zapojení tohoto objektu do prostoru hradu ztrácí význam a není podmínkou pro vymezení rozlohy hradiště.

Obr. 3. Hrad Skály (Bischofstein). Objekt vylámaný do skalního podloží severního svahu. Foto L. Kursová. – *Abb. 3.* Burg Skály (Bischofstein). In den Felsuntergrund des nördlichen Abhangs gehauenes Objekt. Foto L. Kursová.

Se stejným problémem se setkáváme i při interpretaci dlouhé linie západně od hradu, interpretované A. Sedláčkem (1995, 67) i T. Durdíkem (1999, 503) jako příkop s valem na vnější straně. Linie stoupá po severním úbočí od sedla spočinku vzhůru (obr. 4) a za opyšem, který obíhá po vrstevnici, klesá jižním úbočím hřebene, aby svůj průběh zakončila na nevelkém skalním výstupku. V případě, že přijmeme její opevňovací funkci, nedovedeme zodpovědět otázku, proč na severním úbočí neuzavírá prostor pod horním hradem, ale pokračuje směrem do sedla spočinku, kde vyústí do svahu, takže neuzavírá žádný prostor. Ani jeho úsek na severním úbočí nevymezuje žádný uzavřený prostor. Linie domnělého opevnění pouze předěluje hřeben v místě opyše. Linii však lze interpretovat také jako úvozovou cestu, která stoupala kolem opyše na severní úbočí a plnila funkci svážné komunikace pro dopravu stavebního kamene vylámaného v lomech, ležících při linii jak mimo zastavenou plochu, tak v bezprostředním okolí horního hradu. Dalšími prvky, o které se v literatuře opírá rozloha hradiště, jsou skalní bloky vystupující nad půdní kryt. Jako důvod jejich zapojení do opevňovacího systému hradu uvádí T. Durdík (1999, 503) stopy, které naznačují jejich propojení při ohrazení sídla. Jedná se především o vysekané kapsy a dráže, případně o žlábků (Gabriel 2004, 9–11), které, ovšem jen ojediněle, nalézáme na stěnách vystupujících skalních bloků a suků. Jejich datování je možné pouze v kontextu, nikoliv přímo podle vlastností stop. Tak jako tak je to vždy pouze hypotetické. V případě ohrazení hradu Skály a jeho vnitřního členění podmínila využití stop na skalních blocích především hypotéza o cisterně, která však, jak jsme již naznačili, je značně nejistá.

Obr. 4. Hrad Skály (Bischofstein). Severní konec dlouhé linie, interpretované v literatuře jako příkop s valem na vnější straně. Foto L. Kursová. – *Abb. 4. Burg Skály (Bischofstein). Nördliches Ende einer langen Linie, die in der Literatur als Graben mit Wall auf der Außenseite interpretiert wird. Foto L. Kursová.*

Vyloučíme-li takto oba uvedené prvky, zdá se, že pro vymezení hradiště zbývají pouze relikt y zdiva, které shledáváme pouze severně a severozápadně pod horní částí hradu, zatímco u domnělé cisterny a na jihovýchodním konci domnělého valového opevnění se relikt y zdiva nalézt nepodařilo.

Zeď severně od horní části hradu (obr. 5) přisedá k jihovýchodní stěně osamocené skalního suku (označen A) a stáčí se obloukem k východnímu nároží skalního suku horní části hradu (označen B), kde ji však již pouze tušíme.

Druhý relikt (obr. 6) překrývá severní konec paty východní stěny západního skalního suku v horní části hradu (označen D). Tvoří plentu jeho skalní stěny a předním lícem se obrací do prostoru pod horní částí hradu. Zakončení líce vymezuje kout vymezený zdí, která pokračovala severovýchodním směrem. Nelze vyloučit její propojení s jihovýchodní stěnou skalního bloku A, který by tvořil spojnicí obou zdí a uzavřel by přední stranu hradiště. Náš model předpokládá, že hradba v tomto místě vybíhala z jihozápadní stěny bloku A, kde ji však naznačuje pouze do skalní stěny vysekaná kapsa (H 211) pro horizontální položení trámu (Gabriel 2004, 10); pak hradba pokračovala přibližně po dnes dobře patrné hraně terasy, kterou prostupuje 2,2 m široká stoupající rampa (obr. 7). Domníváme se, že rampa umožňovala vjezd na terasu v době rozsáhlé těžby stavebního materiálu v těchto místech. Současně však může indikovat polohu vstupu do předhradí, využívajíc s výhodou staré komunikace, která by nejspíše procházela kulisovou bránou. Zeď nejspíše stoupala po severním úbočí k severozápadní stěně skalního suku D s dochovanou zděnou plentou a naznačeným výběhem zdi k severovýchodu. Potvrzení nebo vyloučení této hypotézy by mohl umožnit pouze archeologický výzkum, pokud ovšem základy zdiva nebo jeho stopy zcela

Obr. 5. Hrad Skály (Bischofstein). Dispozičně obloukem vedené zdivo severně pod horní částí hradu. Foto L. Kursová.
– Abb. 5. Burg Skály (Bischofstein). Bogenförmig verlaufendes Mauerwerk nördlich unter der oberen Burg. Foto L. Kursová.

nezničila těžba, kterou na této části nelze vyloučit. Avšak i v případě odtěžení dokladů zdi musíme předpokládat, že po ploše, hypoteticky vymezené hradbou, procházela přístupová komunikace do horního hradu. Ta uvozuje otázky, související s komunikačním systémem hradu.

Napojení hradu Skály na komunikace makrostruktury (Gabriel 1998, 193–197) představuje, s ohledem na těžbu skalního podloží v okolí hradu, značný problém. S ohledem na to, že nám terén neposkytuje jednoznačné doklady přístupu ke hradu, odhadujeme polohu cesty pouze podle svažitosti úbočí hřebene, a to i s vědomím, že jej mohla pozměnit těžba. Zdá se, že lze vyloučit těžbou neporušený skalnatý hřeben východně před hradní zástavbou, kde by se cesta nepochybně projevila úpravou skalních suků a bloků. Málo pravděpodobné se pro užití komunikace jeví i strmé jižní úbočí, které by rovněž vyžadovalo rozsáhlejší terénní úpravy. Jejich „zmizení“ ovšem mohly způsobit sesuvy půdy. Pro přístupovou cestu je ze stejných důvodů nevhodný i opyš. Ve všech případech však komunikace musela ve své závěrečné fázi přicházet k hradu od severu, kde se otevíral vstup do horní části hradu, kterému se budeme věnovat dále. Její průběh pravděpodobně ovlivnil také mírnější úklon svahu, který si vyžádal i zkvalitnění obranných prvků, jež měly oddálit styk horní části hradu s nepřítelem. Přístupovou komunikaci k hradu tedy v našem modelu klademe na severní svah.

Předpokládáme, že přicházela ze Stárkova, hospodářského centra dominia vybaveného mimo jiné i farním kostelem. Ať již cesta stoupala podél Dřevíče a dále údolím jeho bezejmenného levobřežního přítoku přes Vápenku a Studnici, nebo opouštěla Stárkov po jihozápadním úbočí severního svahu v místech dnešní silnice a buď přes Vlášenu nad stejnojmenným potokem pokračovala pod hřeben Jiráskových skal, nebo po táhlém návrší stoupala přímo na sever,

Obr. 6. Hrad Skály (Bischofstein). Kout (vznačen bílou křivkou) zdiva při severním konci paty východní stěny suku D. Foto L. Kursová. – *Abb. 6. Burg Skály (Bischofstein). Mauerecke (durch weiße Linie abgebildet) am Nordende des Fußes der Ostwand von Fels D. Foto L. Kursová.*

Obr. 7. Hrad Skály (Bischofstein). Skalní suk A s trámovou kapsou (H 211, vyznačena šipkou) a hrana terasy, přerušená stoupající rampou (vyznačena bílou křivkou). Foto L. Kursová. – *Abb. 7.* Burg Skály (Bischofstein). Fels A mit Balkenloch (H 211, mit Pfeil markiert) und Rand der Terrasse, unterbrochen durch die ansteigende Rampe (durch weiße Linie abgebildet). Foto L. Kursová.

rozhodně přicházela do hradu údolím s podmáčeným terénem a prameništěm, upraveným později na dva rybníky u poplužního dvora. Již sám podmáčený bažinatý terén mohl představovat pro obranu hradu určité záruky ochrany, nejspíše umocněné vedením cesty po dřevěném mostě nebo po hatích. Přejít nad bažinou nebo po ní byl v době nebezpečí snadno odstranitelný, případně znesnadnil nepříteli přístup a rozvinutí útoku na hrad.

Příchod ke hradu pokračoval podle našeho modelu od hráze Černého jezírka po pevném podloží stoupáním k nejnižšímu místu prvního dílu hradu. Tam předpokládáme, jak jsme uvedli výše, existenci brány. Podle paty skalního suku B cesta vystoupala až ke vstupu do horní části hradu. Tento vstup stavitel situoval mezi protáhlou řadou skalních bloků při severní hraně jádra a mezi suk C.

Bránu zde dokládají stopy vysekané do protilehlých skalních stěn. Především na východní stěně západního bloku suku C je jasně patrná vertikální drážka (V 112; šíře 40 cm) po zárubni a nad ní poněkud širší horizontální drážka (H 131; šíře 52 cm) na osazení nadpražního překladu (obr. 8). Na vnitřní straně za zárubni se nad polovinou její výšky zahlubuje do stěny (H 211), sloužící pro zajištění závory vrat. Podobnou stopu po zárubni, avšak méně zřetelnou, zjišťujeme i na protilehlé straně. Světlost brány bez odstranění nánosů na skalním podloží nelze určit.

Vstup do horního hradu, který A. Sedláček (1995, 67) mylně klade přes dosud dochovaný sklep s lomenou valenou klenbou – což již F. Bernau (1905, 42) zpochybňuje – otevírá otázky zástavby a podoby jednotlivých staveb. Spodní část hradu dokládá zástavbu pouze v ustupující severní stěně skalního suku B s několika kapsami (H 211) různých rozměrů, z nichž horizontální nejvýše vysekaná řada stejně velkých kapes asi náležela pavlači (obr. 9) spojující dvě stavby hradu. Naproti tomu horní hrad přináší velké množství stop i reliktní zástavby.

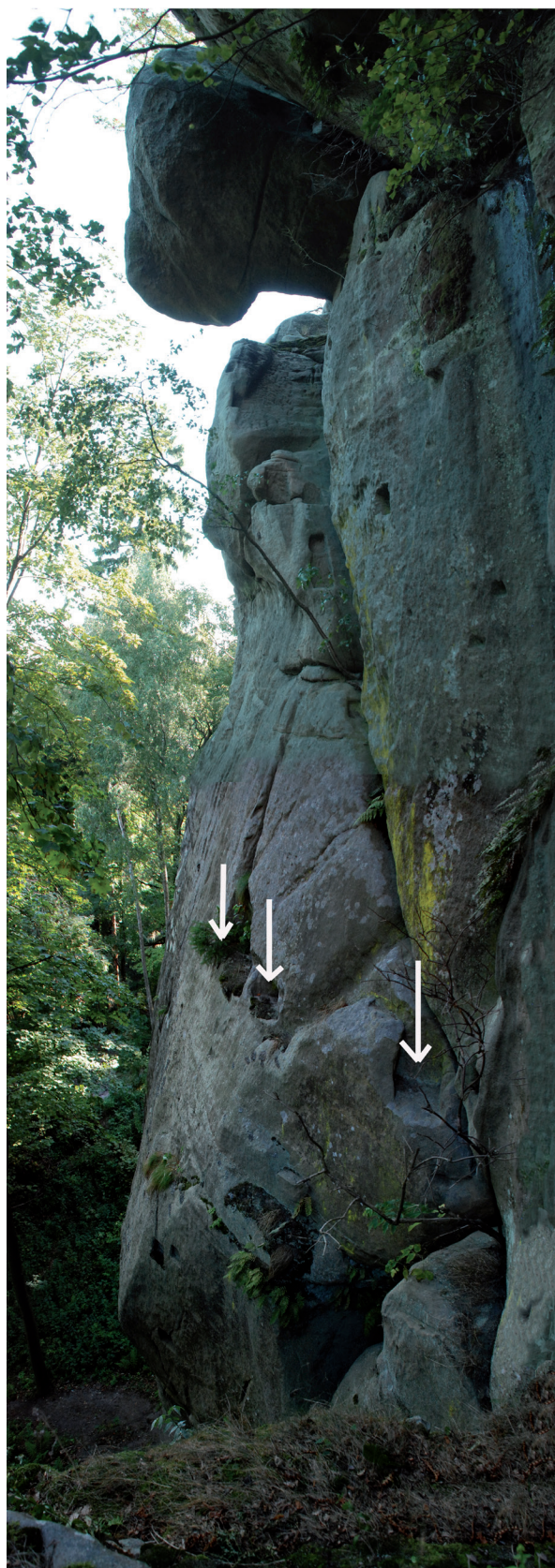
Prvotní otázkou zůstává počet staveb horní části hradu, dnes rozděleného řadou balvanů na západní a východní část. Nejedná se tu však o rostlé skalky, ale, jak ukazuje struktura hornin, o zřícený a při pádu rozpadlý skalní blok ze suku C, který navíc později asi zasáhla těžba. Ostatně i samo zřícení může být následkem těžby po opuštění hradu. Tu zjišťujeme i u západní části skalního suku D, jehož rozlohu v době fungování hradu snad můžeme rozšířit o plochu na její západní straně. Těžba nepochybně odstranila na jejím horním platě zástavbu, po které zbyla pouze šikmina nesoucí kdysi schodiště (obr. 10) a několik trámových drážek, jejichž funkci lze bez začištění skalního podloží jen stěží rekonstruovat. Jako součást obvodové zdi této zástavby nelze vyloučit ani základy zděné plenty při severovýchodní straně suku, od které vybíhala obvodová zeď prvního dílu hradu (obr. 6). Stavba, ať již jakkoliv vysoká, přesahovala svojí plochou na severní a západní straně horní hrad, vymezený zde hradbou, jež vybíhá ze skalního suku od jeho jižní a východní stěny. Zdivo směřující k jihu se ve sporých fragmentech zachovalo nad dnešní cestou po jižním svahu, kde se pravděpodobně zalomilo k východu a pokračovalo tam, kde jsou dnes zbytky zdiva pod skalním sukem B. Hradba tak chránila horní hrad po celé jeho délce proti jižnímu svahu. Na severní straně zjišťujeme relikty hradby mezi skalními sukly D a C na hraně nižších skal (obr. 11) společně vymezujících severní obvod horní části hradu.

Na východní části horního hradu dokládají relikty zástavbu rozsáhlejší. Prokazatelně zabírala horní platě skalního suku B, od kterého je třeba oddělit zástavbu, která k suku přisedala od západu. Rozvržení této zástavby má dvě varianty s řadou podvariant.

Podle první z nich – ke které se přiklonil T. Durdík (1999, 503) – se jednalo o dvoutraktový vícedílný dům, zabírající celý prostor východní části horního hradu od severní k jižní hradbě a od západní stěny vyšší části skalního suku B až za současnou západní stěnu skalního suku C. Ze spodní části hradu jej zpřístupňoval portál, osazený mezi protáhlou řadou skalních bloků při severní hraně jádra a sukem C. Přijetí této varianty staví spodní hrad do funkce nádvoří, odkud vede vstup do hlavní stavby. Za palácem na západní straně pak podle tohoto modelu ležel pouze příhrádek.⁴

Obr. 8. Hrad Skály (Bischofstein). Stopy vstupu do horního hradu na východní stěně západního bloku suku C: Vertikální dráže (V 112), nad ní horizontální dráže (H 131) a kapsa (H 211) pro závoru (vyznačeny bílými šipkami). Foto L. Kursová. – *Abb. 8.* Burg Skály (Bischofstein). Spuren des Zugangs zur oberen Burg an der Ostwand des westlichen Blocks von Fels C: Vertikale Vertiefung (V 112), darüber horizontaler Balkenaufleger (H 131) und Balkenloch (H 211) für eine Schranke (mit weißen Pfeilen markiert). Foto L. Kursová.

Obr. 9. Hrad Skály (Bischofstein). Kapsy (H 211) pavlače (vyznačeny bílými šipkami) a chodba se šikminou pro schodiště na severní stěně suku B. Foto L. Kursová. – **Abb. 9.** Burg Skály (Bischofstein). Balkenlöcher (H 211) der Pawlatsche (mit weißen Pfeilen markiert) und Gang mit Schräge für die Treppe an der Nordwand von Fels B. Foto L. Kursová.

Obr. 10. Hrad Skály (Bischofstein). Šikmina (vyznačena bílými křivkami) pro položení trámového schodiště na horní plató suku D. Foto L. Kursová. – **Abb. 10.** Burg Skály (Bischofstein). Schräge (mit weißen Linien markiert) für die Balkentreppe auf das obere Plateau von Fels D. Foto L. Kursová.

Obr. 11. Hrad Skály (Bischofstein). Relikty hradby mezi skalními sukly D a C na nižších skalních výstupech. Foto L. Kursová. – *Abb. 11. Burg Skály (Bischofstein). Reste der Burgmauer zwischen den Felsen D und C auf niedrigeren Felsen. Foto L. Kursová.*

Druhá varianta předpokládá, že vstup ze spodní části hradu se otevíral do nádvoří, zabírajícího celou východní i západní část horního hradu. Lemovaly jej jednotraktové domy při skalních sucích a hradbách.

Rozhodnout, která z uvedených variant je platná, by dnes mohl pouze archeologický výzkum, neboť dochované relikty a stopy zástavby nás informují pouze o některých stavbách nebo částech stavby jedné.

Jednoznačně je doložena zástavba při jižní straně nižšího jihozápadního bloku skalního suku B, přisadající současně ke stavbě přiložené k jihozápadní stěně vyššího skalního bloku téhož suku (obr. 12). Obě zástavby kryla střecha, která nad dvoupatrovými budovami zanechala ve skalní stěně vysekané žlábků (H 311), vykreslující její profil. Střecha, na severní straně mansardová, na jižní s velmi mírným ukloněním (obr. 13), překryla zřejmě i nižší západní blok skalního suku B. Nejlépe z něho zůstalo zachováno jednoduché přízemí při jižní straně nižšího bloku suku B.

Obvodové zdivo přízemí tvoří jižní a jihovýchodní hradba se zaobleným nárožím a mohutným opěrákem na západní straně (obr. 14). A. Sedláček (1995, 67) připomíná, že z jihovýchodní strany „... vede do něho malá branka, jak se zdá původně goticky sklenutá. (Snad původně okno.)“. Za opěrákem vybíhá z hradby zeď oddělující sousední západní místnost. Severní zdivo překrývá skálu a slouží, stejně jako zdivo jižní, k založení patky lomené valené klenby s vrcholnicí líce 2,91 m nad současnou podlahou (obr. 15). Rub klenby, tak jak je dnes odkrytý, výškou své vrcholnice zhruba odpovídá podlaže prostory, zasekané do skalní stěny. Prostor pravděpodobně byla součástí jediné místnosti 1. patra. Při turistické úpravě zříceniny ji narušilo vysekání schodiště, vedoucího

Obr. 12. Hrad Skály (Bischofstein). Skalní suk B s relikty a stopami při jižní a jihozápadní stěně nižšího bloku. Foto L. Kursová. – *Abb. 12.* Burg Skály (Bischofstein). Fels B mit Bauspuren an der südlichen und südwestlichen Wand des niedrigeren Felsblocks. Foto L. Kursová.

romantickou brankou do objektu na skalním suku B (obr. 16). Literatura toto schodiště mylně datuje do středověku (Kolektiv 1989, 447; Sedláček 1995, 67). Druhé patro předpokládáme na základě výše uvedené střechy.

Obr. 13. Hrad Skály (Bischofstein). Vysekané žlábký (H 311) po střeše (vznačeno bílou šipkou), přiložené k jihozápadní stěně vyššího bloku. Foto L. Kursová. – **Abb. 13.** Burg Skály (Bischofstein). Gehauene Rinnen (H 311) als Überreste eines Dachs (mit weißen Pfeilen markiert), das an die südwestliche Wand des höheren Felsblocks anschloss. Foto L. Kursová.

Obr. 14. Hrad Skály (Bischofstein). Jižní a jihovýchodní hradba se zaobleným nárožím a mohutným opěrákem na západní straně. Foto L. Kursová. – **Abb. 14.** Burg Skály (Bischofstein). Südliche und südöstliche Burgmauer mit gerundeten Ecken und mächtigem Stützpfiler auf der Westseite. Foto L. Kursová.

Obr. 15. Hrad Skály (Bischofstein). Lomená valená klenba přizemí při jižní straně nižšího jihozápadního bloku skalního suku B. Foto L. Kursová. – *Abb. 15. Burg Skály (Bischofstein). Durchbrochenes Tonnengewölbe im Erdgeschoss an der Südseite des niedrigeren südwestlichen Blocks von Fels B. Foto L. Kursová.*

Sousední západní místnost náleží k části stavby představěné před jihozápadní stěnu nižšího skalního bloku suku B. Dokládají ji sporé základy severního a jihozápadního zdiva, zatímco hradbu, plnicí i funkci obvodové zdi domu, na jižní straně postrádáme zcela. Sklon terénu v těchto místech napovídá, že se obvodová hradba zřejmě sesula po jižním svahu. Rovněž základy severovýchodního zdiva se dochovaly pouze sporadicky. Podle přiložení zdiva na spáru s obvodovou zdí východního souseda je zřejmé, že šířkou byla západní místnost menší, délkou však souseda přesahovala. Způsob jejího zastropení ani patrování nad ní neznáme. Stavba, není-li součástí velkého paláce od severní k jižní hradbě východní části horního hradu, asi plnila funkci paláce.

Zcela nejasný je severní soused místnosti. Jeho existenci dokládají stopy, včetně žlábků střechy, jinak ovšem vysekaných především do jihozápadní stěny menšího bloku suku B. Víme, že severní zástavba začínala cca 2,5 m od severní zdi jižní místnosti a dosedala až na protáhlou řadu skalních bloků při severní hraně jádra (obr. 12). Délku místnosti však neznáme. Podle stop na skalní stěně, jejíž část spadla nejspíše v důsledku těžby pískovce, zastropila její přizemí plná valená klenba, která překryla i vysekaný úsek skalní stěny. Mezi severní a jižní místností přizemí byly části skalní stěny upraveny přisekáním; nejvýraznější z nich je diagonální drážka (D 113) a nad ní tři kapsy (H 211). Jejich zapojení do konstrukce neznámé funkce není jasné. Nabízí se interpretace, že po rubové straně klenby severní místnosti stoupalo od jihu schodiště do úrovně 1. patra, a diagonální drážka by tak byla interpretována jako stopa po dřevěné schodnici. Tato

hypotéza předpokládá, že schodiště bylo přímočaré, dvojramenné, se spodním ramenem mezi místnostmi a horním, stoupajícím z podesty po rubu klenby severní místnosti. S interpretací se dostávají do sporu kapsy, předpokládající položení horizontálních trámů nad schodištěm. Rovněž úprava diagonální dráže a její mírný sklon nejsou zcela ve shodě s uvedenou konstrukcí. Vysvětlení stop by snad přinesla kvalitní dokumentace a možnost zblízka posoudit jednotlivé stopy sekání skalní stěny. První patro rozšířilo sekání ve skalní stěně o nevelký, dnes nepřístupný prostor, otevřený dveřním otvorem se segmentovým obloukem (obr. 12). Ze severní místnosti vedl vstup na pavlač při severní stěně skalního suku B, na kterou dosedalo od východu schodiště, zpřístupňující objekt na skalním suku (obr. 9). Druhé patro dokládají jednak kapsy (H 211) a jednak výše uvedená střecha.

Rovněž skalní suk C byl nepochybně ze tří stran obestavěn. Dokládají to jednak přisekané plochy, kapsy (H 211) a dráže (H 111, V 112) jihozápadní, jihovýchodní a severovýchodní stěny a jednak nevelký prostor vysekaný do jihovýchodní stěny a dnes nepřístupný. Ve stejné úrovni je i zbytek podlahy na jihozápadní stěně (obr. 17), který nepochybně pokračoval i na sousedním, dnes zříceném bloku. Interpretujeme jej jako pozůstatek chodby zpřístupňující pravděpodobně ochoz hradby. Východ byl uzavřen dveřmi, ze kterých se dochovaly vertikální dráže (V 112) po zárubních a nad nimi kapsy (H 211) na uložení nadpražních překladů dvou výplní otvorů, pravděpodobně s následným pořízením. Druhá polovina komunikace se zřítla pravděpodobně při těžbě pískovce. Na nedostupné horní plató vedlo schodiště, jehož stopa je dobře patrná na horní hraně severovýchodní stěny (obr. 18).

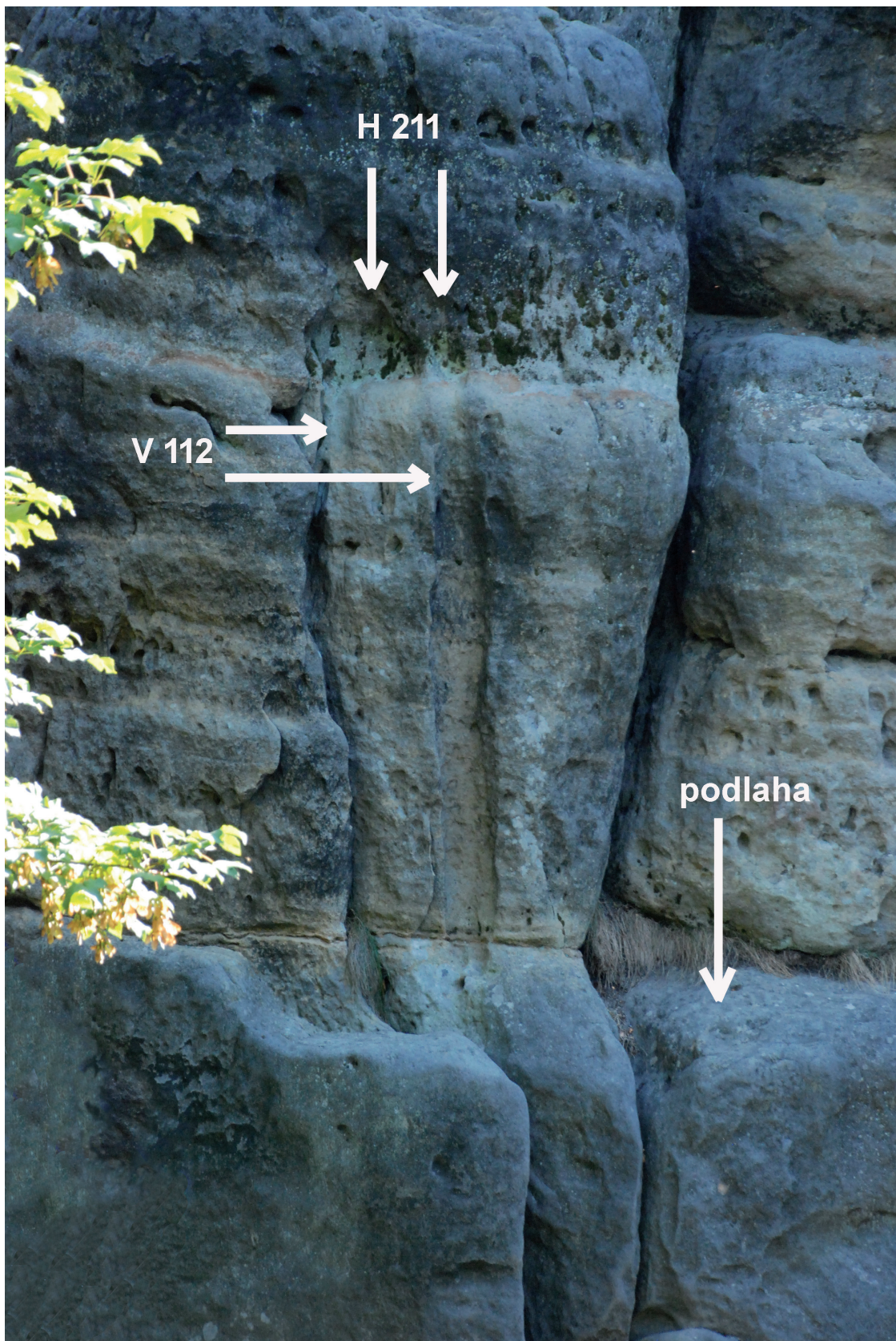
Na rozdíl od skalního suku C je suk B přístupný (obr. 19). Současná komunikace využila reliktnů při jižní straně nižšího jihozápadního bloku skalního suku B, od kterého pokračuje po úzké terase se schody, částečně do skály nově vysekanými. Zbylá převýšení dnes řeší rovnoramenná kovová schodiště s dřevěnými stupni. Nejvýše položené schodiště končí před skalním výstupkem s nově prosekanou brankou (obr. 16). Za dveřním otvorem s plným obloukem pokračuje široká dveřní nika s plochým stropem. Po průchodu skalním výstupkem se příchozí vrací na středověkou komunikaci přicházející od severu.

Jak uvádíme výše, středověká komunikace na zástavbu horního plató skalního suku B vycházela z prvního patra severní zástavby. Vedla po pavlači při severní stěně suku, ze které stoupala pravděpodobně křivočarým jednoramenným schodištěm, v horní partii položeným v šikmé chodbě vysekané do skály (obr. 20). Chodba, zcela otevřená k severu, se stáčí do úzkého koridoru s vertikálními protilehlými drážemi (V 112) po zárubni (obr. 21) a nad nimi horizontálními drážemi (H 131) na uložení nadpražního překladu. Za dveřmi končilo zastropení chodby a cesta zde nejspíše pokračovala po nějakém trámovém schodišti do vyššího podlaží. Bohužel, stopy po této komunikaci se nedochovaly. Prostor, kde se setkává současná a středověká vertikální komunikace, vymezuje zdivo na vápennou maltu, osazené po okraji skalních bloků do výšky cca 0,7 m. Nad tuto úroveň, zdá se, byla stěna roubená a na místech bez tesařských vazeb zhlaví trámů či kuláčů vsazená do svislých dráží (V 112) či spíše žlábků (V 312) které po oblině vyšších skal pokračovaly dráží horizontální (H 131; obr. 22). Další stopy na horním plató zatím dovolují pouze předpokládat užití dřevěné konstrukce, jejíž přesnější vyhodnocení si vyžádá pečlivé zaměření často špatně patrných stop.

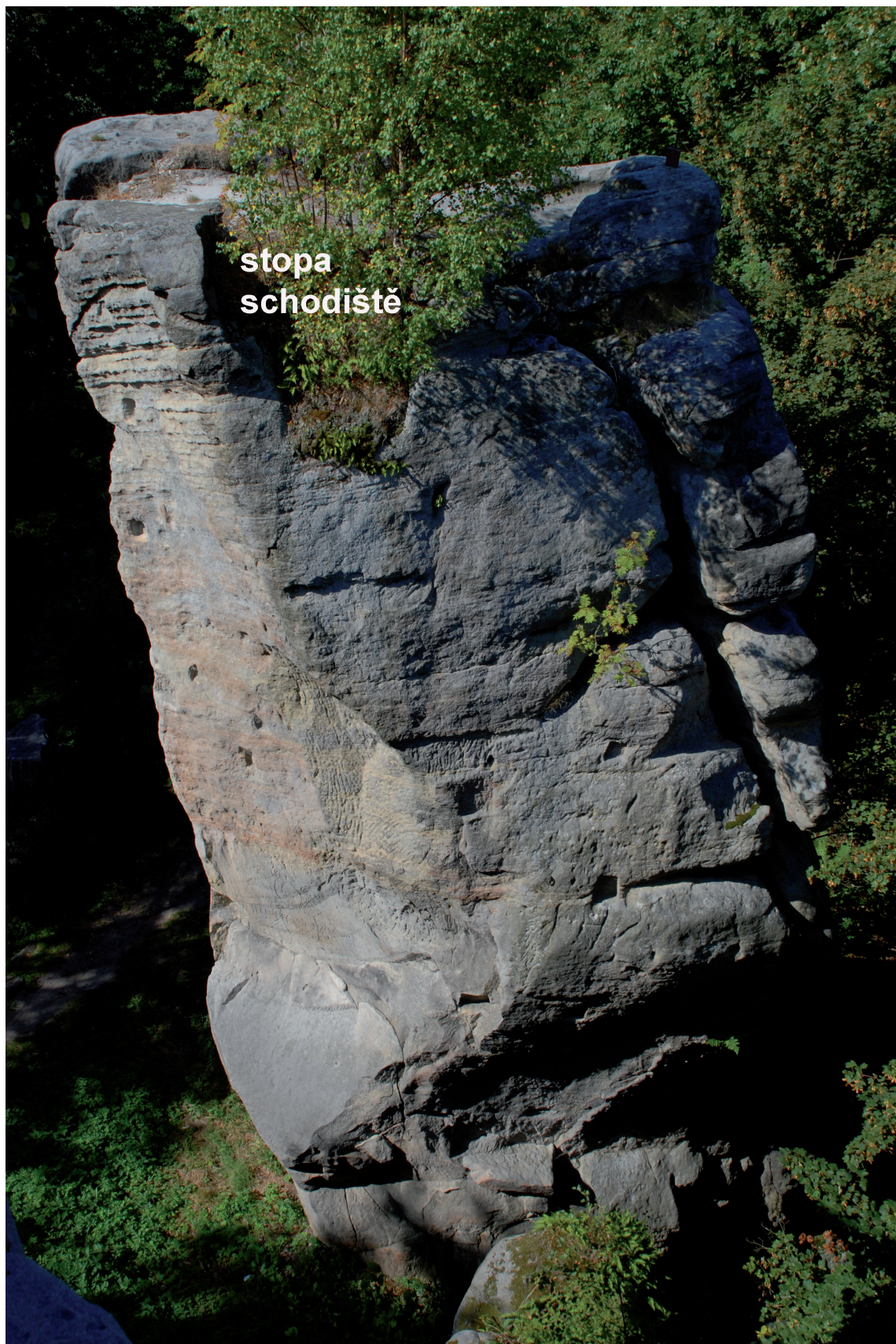
Naznačené otázky o hradě Skály a hypotetické odpovědi na ně jednoznačně dávají za pravdu T. Durdíkovi (1999, 503), že poznání stavby „... zůstáváme stále velmi mnoho dlužní“. Samo vytvoření modelu naráží na problém různých, často i výrazně odlišných variant, ze kterých zvolit variantu optimální je obtížné, nehledě na to, že se v reliktech a stopách odrážejí různé etapy, fáze a mikro fáze vývoje, které od sebe nedovedeme vždycky odlišit.

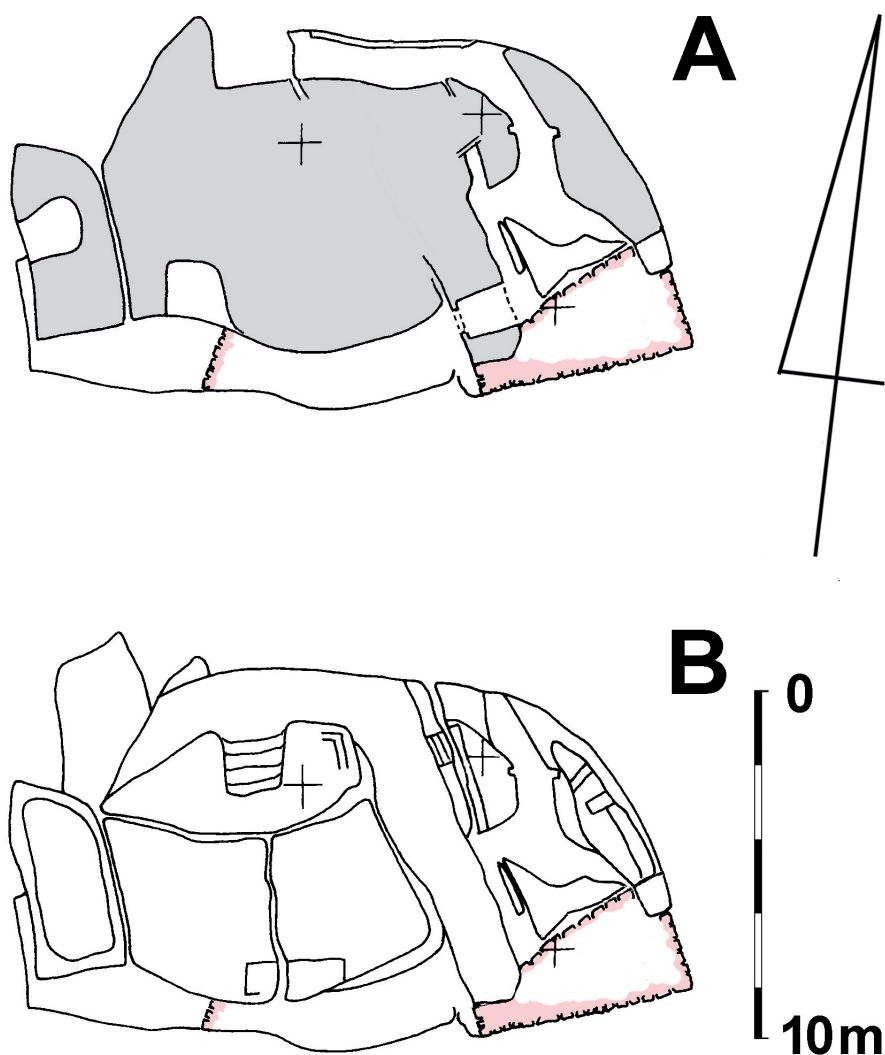
Obr. 16. Hrad Skály (Bischofstein). Turistická úprava komunikace na horní plató skalního suku B při jeho jižní straně. Foto L. Kursová. – **Abb. 16.** Burg Skály (Bischofstein). Hilfe für Wanderer am Weg auf das obere Plateau von Fels B an dessen Südseite. Foto L. Kursová.

Obr. 17. Hrad Skály (Bischofstein). Zbytek podlahy na jihozápadní stěně suku C s dokladem výplní dveřních otvorů (vyznačeno bílými šipkami). Foto L. Kursová. – Abb. 17. Burg Skály (Bischofstein). Fußbodenreste an der südwestlichen Wand von Fels C mit Belegen von Türen (mit weißen Pfeilen markiert). Foto L. Kursová.

Obr. 18. Hrad Skály (Bischofstein). Stopa schodiště na horní plató suku C. Foto L. Kursová. – **Abb. 18.** Burg Skály (Bischofstein). Spuren der Treppe auf das Plateau von Fels C. Foto L. Kursová.

Obr. 19. Hrad Skály (Bischofstein). Plán skalního suku B, zaměřený v roce 2016 F. Gabrielem, L. Kursovou a J. Štefflem. A: řez v 682–686 m n. m., B: horní plató v 694 m n. m. Kresba B. Linhartová a M. Cestrová. – *Abb. 19. Burg Skály (Bischofstein). Plan von Fels B, im Jahr 2016 durch F. Gabriel, L. Kursová und J. Šteffl vermessen. A: Schnitt in 682–686 m ü. M., B: oberes Plateau in 694 m. ü. M. Zeichnung B. Linhartová und M. Cestrová.*

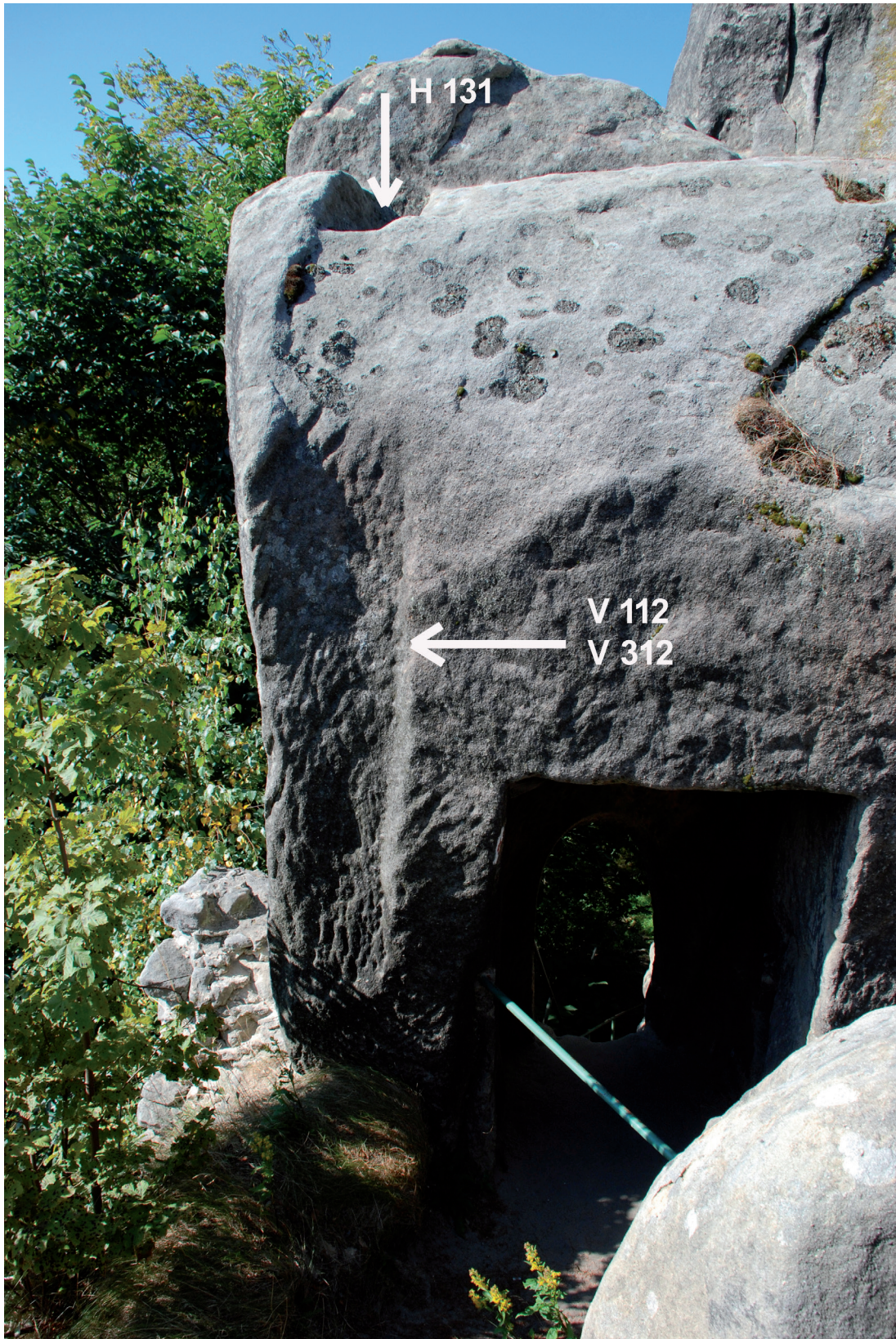
Náš model předpokládá, že rozlohu hradní plochy udával terén, především skalní bloky a suky propojené zděnou hradbou. Hrad měl buď předhradí a hradní jádro, nebo hradní jádro a příhrádek. V každém případě byl hrad dvojdílný, s palácem, věží na skalním suku B a dalšími dvěma stavbami na skalních sucích C a D. Rekonstrukci T. Durdíka (1999, 503), který ve svém stručném popisu hradu upozorňuje, že na něm skalní útvary „... pouze nahradily části konstrukcí rozměrné budovy“, tedy nelze bez výhrad přijmout. Zůstává tak otázkou i jeho zařazení do dispozičního typu s palácem jako hlavní obrannou i obytnou stavbou. V případě platnosti tohoto zařazení by jeho analogií byl hrad Svojkov (k. ú. Svojkov, okr. Česká Lípa), shodou okolností s podobnými otázkami a stavebními osudy (Gabriel – Panáček 2000, 134–137). V případě druhé varianty, předpokládající předhradí a hradní jádro, však předložené typové zařazení T. Durdíka (1999, 503) neodpovídá skutečnosti. Současně se však zdá, že autorovo vyloučení hradu Skály z typu skalních hradů (Gabriel 2008, 41–42) platí z jiných důvodů. Správné zařazení tohoto pozoruhodného sídla ze závěru 14. či spíše počátku 15. století do řady dispozičních typů české hradní produkce tak zůstává jednou z hlavních otázek, které se k němu vztahují.

Obr. 20. Hrad Skály (Bischofstein). Do skály vysekaná horní partie podkladu pro šikmé schodiště v chodbě, otevřené k severu a zpřístupňující suk B po severní stěně. Foto L. Kursová. – *Abb. 20.* Burg Skály (Bischofstein). In den Fels geschlagener oberer Teil der Auflage für die schiefe Treppe im Gang. Der Gang ist nach Norden geöffnet und macht Fels B über die Nordwand zugänglich. Foto L. Kursová.

Obr. 21. Hrad Skály (Bischofstein). Koridor se stopami osazení výplně dveřního otvoru na suku B (vyznačeno bílými šipkami). Foto L. Kursová. – Abb. 21. Burg Skály (Bischofstein). Korridor mit Spuren einer Türeinfassung an Fels B (mit weißen Pfeilen markiert). Foto L. Kursová.

Obr. 22. Hrad Skály (Bischofstein). Stopy svislé dráže, či spíše žlábků, a jeho přechod do horizontální dráže roubené konstrukce na suku B (vyznačeno bílými šipkami). Foto L. Kursová. – **Abb. 22.** Burg Skály (Bischofstein). Spuren einer senkrechten Vertiefung, eher einer Rille, mit Übergang in den waagerechten Auflager der Balkenkonstruktion auf Fels B (mit weißen Pfeilen markiert). Foto L. Kursová.

Poznámky

¹⁾ Informaci o události po 28. květnu 1447 čerpá historiografie z historického narativního pramene, Starých letopisů českých, což je složitě vznikající soubor cenných informací o naší historii, někdy však navzájem odlišných při popisu stejných dějů. Jeden z prvních editorů, F. Palacký, je sestavil ze „sedmáctero rukopisů čili raději textů starých letopisů těchto“ a nazval tento soubor Staří letopisové čeští. Užité texty Palacký označil, jak uvádí v předmluvě, písmeny A–O bez užití písmene J, rozšířenými však písmeny a, b, h (SLČ 1941, 10–11), a podrobněji popsány v následujícím textu předmluvy. Později byl soubor rozšiřován o další texty, P–Ž, takže jich dnes obsahuje 26 (SLČ 1980, 453–467). Poslední hodnocení a základní přehled o historii a publikování textů viz v: P. Čornej (SLČ 2003, VII–XLIII). Staří letopisové čeští (SLČ 1941, 134, odst. 448) sice v textech G, H, M a N uvádějí k roku 1447 hrady Belver a Skály, ale jejich majitele jmenují pouze „pan Salava“, jehož jméno doplnil – na rozdíl od A. Sedláčka (1995, 69–70), který jej uvádí jménem Matěj mladší – teprve vydavatel v poznámce, a to o jméno Jan. Shodně, pouze jako Salava, jej editor uvádí rovněž v Dějinách národu českého (Palacký 1877, 155). Odlišně zaznamenal sledovanou událost i rukopis odhalený ve Vratislavi (SLČ 1937, 109), který zakoupení hradů omezil pouze na „Vitsemburk páně Jiříkuov a Adršpach páně Hynkuov“ s tím, že jména šlechticů upřesnil v poznámce jako Jiří Vizmburský z Dubé a Hynek Červenohorský, takže majitele hradů Belver a Skály logicky neuvádí.

Pro přehled citujeme publikované texty z několika edicí:

SLČ 1937, 109: Téhož léta po Sv. Duchu [28. května] všeka knížata slezská a města Vratislav, Svidnice, Gerlice, Budyšín, Žitava a jiná města jim příležití vytrhli, a sebravše z sebe peníze, splatili hrady pánuom a zemanuom, s kterýchž mnoho škod a zlodějstva činili, Vitsemburk páně Jiříkuov /v poznámce Jiří Vizmburský z Dubé/ a Adršpach páně Hynkuov /v poznámce Hynek Červenohorský (Sedláček, 1995, 171)/.

SLČ 1941, 134, odst. 448: Téhož léta po sv. Duchu [28. května] všeka knížata slezská a města Vratislav, Svidnice, Gerlice, Budišín, Žitava a jiná města, jim příležití, vytrhli a sebravše s sebe peníze, splatili hrady pánuom a zemanuom, s kterýchžto škody a zlodějstva činili, jako Vissemburk páně Jiříkuov /Jiří Vizmburského z Dubé. (Pozn. vyd.)/, Adršpach páně Hynkuov /Hynek Červenohorský. (Pozn. vyd.)/, Zaclers někdy Hanušuov /Hanuš z Varnsdorfu (Pozn. vyd.)/, Belver a Skály páně Salavov /Jan Salava (Pozn. vyd.)/; kteréžto splatili hotovými penězi a potom zbořili a zkazili. Ale vsí a platuov nechali jmenovaným pánuom všechněm.

SLČ 1980, str. 161–162, odst. 448: Téhož roku po sv. Duchu [po 28. květnu] všechna knížata slezská spolu s městy Vratislaví, Svidnicí, Zhořelcem, Budyšínem, Žitavou a dalšími městy, která jim patřila, vytáhli, a když mezi sebou sebrali peníze, vykoupili od pánů a zemanů hrady, ze kterých jim silně škodili a loupili, jako Vizmburk pana Jiříka Vizmburského z Dubé, Adršpach pana Hynka Červenohorského, Žacléř patřící kdysi panu Hanušovi z Varnsdorfu, Belver a Skály pana Jana Salavy. Hrady zaplatili hotovými penězi a pak je zbořili a zničili. Ale vesnice a platy z nich všem uvedeným pánům ponechali.

SLČ 2003: Událost mimo časový rozsah uváděných textů.

²⁾ A. Sedláček se zřejmě přidržel F. Palackého (1878, 241–242), který vročil dobývání hradu Skály do 21.–27. 8. 1513, odvolává se na SLČ (1941). V textech LM se však dozvídáme, že „... v středu na sv. Bartoloměje [24. srpna], ten den obehnali Skály zámek knížeti Bartoloměji Slezáci...“ (SLČ 1941, str. 291, odst. 896), zatímco konec dobývání texty LMO kladou obecně k přípravě Pražanů k obraně Skály a jejímu ukončení, když Slezané „odtrhli“ (SLČ 1941, 292, odst. 897) a v poznámkách pak je uvedeno rozšíření údaje v textech LM mimo jiné o přesné datum přípravy Pražanů „... v outerý den sv. Agapita...“, tedy 18. srpna, který však, jak uvádí následující poznámka, spadal v roce 1513 na čtvrtek, nikoli na úterý.

³⁾ Typickou ukázkou lámání v prostoru sídla nebo v jeho předpolí představuje například hrad Zbiroh (k. ú. Besedice, okr. Jablonec nad Nisou), sídlo Kavčiny (k. ú. Kacanovy, okr. Semily) nebo Helfenburk

(k. ú. Rašovice, okr. Litoměřice; Gabriel – Panáček – Podroužek 2011, 141–146, 383), kde však těžba probíhala nejen lámáním, ale také sekáním, stejně jako např. na sídle Klamorna (k. u. Dneboh, okr. Mladá Boleslav; Gabriel – Kursová 2012, 426).

⁴⁾ Užití pojmů nádvoří, hradní jádro, předhradí a příhrádek vychází z definic těchto hradních prostor a jejich prostorové inzerce, kde nádvoří (případně dvůr) je ve sledované úrovni elementárním bodem těles (hradních dílů, které se dělí na hradní jádro, předhradí, případně první, druhé, ... předhradí, a příhrádek). Základní vlastností nádvoří je nezastavěná plocha mezi plochou zastavěnou. Svými vlastnostmi je tedy opakem zástavby, do které počítáme i hradby či jiné součásti lineárního opevnění. Nádvoří je nezbytnou součástí těchto těles: hradní jádro, předhradí, příhrádek.

Hradní jádro vždy obsahuje hlavní a současně obytnou stavbu (palác, věžový palác, donjon), případně její násobek, a většinou stavby další (věž, kapli, samostatnou budovu kuchyně apod.). Z hlediska komunikačního schématu je hradní jádro vždy konečným dílem hradu, pokud ovšem hrad neobsahuje příhrádek, jež komunikačně nahrazuje konečný díl hradu.

Předhradí může, ale nemusí obsahovat zástavbu. Z hlediska komunikačního je průchozím dílem, jehož průchod vede z předpolí hradu nebo z předchozího předhradí do hradního jádra nebo do následujícího předhradí.

Příhrádek může, ale nemusí obsahovat zástavbu. Z komunikačního hlediska je vždy konečným dílem hlavní komunikace směřující z předpolí k příhrádce přes kterékoliv těleso hradu.

Literatura a prameny

AČ I: Archiv český I, 1840 (Palacký, F. ed.).

Bernau, F. 1905: Studien und Materialien zur Specialgeschichte und Heimatskunde des deutschen Sprachgebiets in Böhmen und Mähren. Prag.

Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. – Bolina, P. 2001: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.

Gabriel, F. 1998: Komunikace severočeských hradů, *Archaeologia historica* 23, 193–201.

Gabriel, F. 2004: Stopy konstrukcí hradních staveb na pískovcovém podloží, *Castellologica bohemia* 9, 9–26.

Gabriel, F. 2008: Vztah stavby „věž“ k typu „skalní hrad“ v severních Čechách, *Castellologica bohemia* 11, 31–52.

Gabriel, F. – Kursová, L. 2012: Středověká a raně novověká sídla na pískovci, *Archaeologia historica* 37, 423–432.

Gabriel, F. – Panáček, J. 2000: Hrady okresu Česká Lípa. Praha.

Gabriel, F. – Panáček, J. – Podroužek, K. 2011: Helfenburk – hrad pražských arcibiskupů. Dřísy.

Kolektiv 1989: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, východní Čechy. Praha.

Kolektiv 1997: Encyklopedie českých tvrzí, I. díl A–J. Praha.

LC V.: Libri quinti confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecsin pragenam nunc prima vice in vulgus prolati V. 1865 (Tingl, F. A. ed.).

LC VI.: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecsim VI. 1883 (Emler, J. ed.).

LC VII.: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecsim VII. 1886 (Emler, J. ed.).

Lochmann, Z. A. 1983: Archeologické výzkumy a ostatní terénní akce Okresního muzea v Náchodě v r. 1982, *Zpravodaj KMVČ X/1*, 34–37.

Palacký, F. 1877: Dějiny národu českého díl IV. částka I. Praha.

Palacký, F. 1878: Dějiny národu českého díl V. částka II. Praha.

- Sedláček, A. 1995: Hrady zámky a tvrze království českého 5 (3., nezměněné vydání podle prvního vydání z roku 1887). Praha.
- SLČ 1937: Staré letopisy české z Vratislavského rukopisu novočeským pravopisem (Šimák, J. V. ed.). Praha.
- SLČ 1941: Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané (F. Palacký ed.), 2. vydání. Praha.
- SLČ 1980: Ze starých letopisů českých (Porák, J. – Kašpar, J. edd.). Praha.
- SLČ 2003: Prameny dějin českých, Nová řada, II. díl, Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy) (Černá, A. M. – Čornej, P. – Klosová, M. edd.). Praha.
- Tichý, R. 1999: Skály. Strojopis nálezové zprávy č. j. 5118/00 uložený v Archeologickém ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.

František Gabriel–Lucie Kursová: Fragen zur Größe der Burg Skály (Bischofstein)

Die Burg Skály (Gemarkung Skály u Teplic nad Metují, Bezirk Náchod) in Ostböhmen, ebenfalls Katschkestein, Katzenstein und in der Neuzeit auch Bischofstein genannt, taucht in den schriftlichen Quellen zum ersten Mal im Jahr 1393 im Prädikat Mathies de Lippa alias de Skala auf. Aus den Informationen in zeitgenössischen schriftlichen Aufzeichnungen geht hervor, dass die Burg in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts erbaut und im Jahr 1447 von episodischen Besitzern abgerissen wurde, um danach von den alten und neuen Besitzern repariert oder wiederaufgebaut zu werden. Im Jahr 1544 wird geschrieben, dass die Burg verlassen ist. Irgendwann vor diesem Jahr verlor der Sitz also seine Funktionen. Er wurde im letzten Viertel des 16. Jahrhunderts durch einen neuen, auf einem Meierhof erbauten Herrnsitz ersetzt. Im 17. Jahrhundert gewann das Königgrätzer Bistum den Hof und der Sitz bekam den neuen Namen Bischofstein.

Die Studie behandelt drei Probleme: erstens Veränderungen der Größe und der inneren Struktur der Burg innerhalb eines Zeitraums von eineinhalb Jahrhunderten, zweitens den Wegeplan und drittens die Bebauung der Kernburg. Die Größe des Sitzes wurde vor allem durch die Wahl des Bauplatzes bestimmt. Dieser liegt am südwestlichen Sporn eines Kamms der Felsen Jiráskovy Skály mit hervortretenden Formationen. Der Kamm entstand durch die Abtrennung des Rands einer Sandsteintafel der Oberkreide der Adersbach-Weckelsdorfer Felsen. Für die ungenau bestimmbare Ausdehnung der Burg gibt es zwei Gründe: der Steinabbau sowie Umbauarbeiten in der Romantik und der folgende Tourismus. Mit der Steingewinnung hängen vermutlich ein als Zisterne interpretiertes Objekt und eine Linie an der Westseite zusammen, die als Graben mit Wall betrachtet wird, welcher vermutlich bei der Steingewinnung als Abhang zum Transport diente. Die einzigen belegbaren Grenzen der Burganlage sind Mauerreste, die nur im Norden und Nordwesten unter der Oberburg zu finden sind.

Es kann davon ausgegangen werden, dass der Zugangsweg zur Burg aus Richtung Stárkov verlief und das nördliche Tal mit durchfeuchtetem Boden und Quellgebiet durchquerte. Von dort führte er weiter über den festen Untergrund des nördlichen Kammasläufers und stieg zu Felsblock A an, wo das Tor vermutet wird. Er verlief dann ansteigend am Fuß von Fels B bis zum Eingang des oberen Burgteils bei Fels C.

Bebauung kann vor allem im oberen Teil der Burg festgestellt werden. Dieser Teil wird durch von Fels C abgebrochene Felsblöcke in einen westlichen und einen östlichen Bereich geteilt. Bebauung kann im östlichen Teil bei Fels D festgestellt werden. Es sind nur die Schräge des Treppenhauses und einige Balkenlöcher erhalten. Der Bau ragte an der nördlichen und westlichen Seite über die Mauer der oberen Burg hinaus. Diese Mauer liegt an der südlichen und östlichen Seite an den Fels an. Sie ist am Hang in südlicher Richtung erhalten, wo sie vermutlich nach Osten abbog und zum Rest der Bebauung unter Fels B verlief. Auf der Nordseite setzte sich die Mauer zwischen den Felsen D und C fort.

Im östlichen Teil der oberen Burg belegen Relikte eine umfangreichere Bebauung. Es gibt zwei Varianten ihrer Anordnung mit einer Reihe von Untervarianten. Die erste nimmt ein mehrteiliges Haus mit zwei

Trakten an, das den gesamten Ostteil der oberen Burg von der nördlichen zur südlichen Mauer und von der westlichen Wand des höheren Teils von Fels B bis hinter die heutige Westwand von Fels C einnahm. Es war vom unteren Burgbereich über ein Portal zugänglich, welches sich östlich unter Fels C befand. Nach dieser Variante diente die Unterburg als Hof, von dem das Hauptgebäude erreicht werden konnte. Dahinter lagen auf der westlichen Seite laut diesem Modell nur Nebengebäude der Burg.

In der zweiten Variante wird angenommen, dass der Zugang von der unteren Burg auf einen Hof führte, der den gesamten östlichen und westlichen Teil der Oberburg einnahm. Dieser Hof war an den Felsen und der Mauer von Häusern mit einem Trakt umgeben. Heute können nur archäologische Untersuchungen entscheiden, welches der beiden Modelle der Wirklichkeit entspricht.

Ohne Zweifel wurden auch die Plateaus der Felsen C und B baulich genutzt. Ein Zugang zum Plateau von Fels C wird durch eine in den Fels geschlagene schräge Rampe am oberen östlichen Rand belegt. Über die Bebauung von Fels B, eventuell einen Turm, weiß man, dass der heutige Weg auf das Plateau erst nach dem Untergang der Burg entstand. Er ersetzte einen älteren Zugang, der von einer Pawlatsche an der Nordwand über eine Balkentreppe und einen in den Fels geschlagenen schrägen Gang bis in das untere Stockwerk des Gebäudes führte. Hier treffen der gegenwärtige und der vertikale mittelalterliche Weg aufeinander. Das Stockwerk wird durch Mauerwerk begrenzt, auf dem Fachwerk aufsaß.

Wir erwägen in unserem Modell, ob die Burg eine Vor- und Kernburg besaß, oder eine Kernburg und Nebengebäude. In jedem Fall handelte es sich um eine zweiteilige Burg mit Palas, einem Turm auf Fels B und zwei weiteren Gebäuden auf den Felsen C und D. Die richtige Einordnung dieses bemerkenswerten Sitzes vom Ende des 14. oder eher vom Anfang des 15. Jahrhunderts in die Typologie des böhmischen Burgenbaus bleibt also eine der Hauptfragen, welche er aufwirft.